

ΠΡΟΣΦΑΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ: ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΟΥ 20ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Διονύσης Γούτσος & Γεωργία Φραγκάκη
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
dgoutsos@phil.uoa.gr, efraga@phil.uoa.gr

Abstract

The paper outlines a research project that aims at studying recent language change in Greek through the compilation and analysis of the *Diachronic Corpus of Greek of the 20th century*. The corpus will include texts from the first nine decades of the 20th century (20 million words) and will be integrated with the existing 30 million word *Corpus of Greek Texts*. We first present the research area of recent language change and describe the project's goals and design principles. We refer to the specific issues raised by Greek and illustrate recent change in the language through examples from corpus analysis.

Λέξεις-κλειδιά: γραμματικοποίηση, διαχρονική γλωσσολογία, πρόσφατη γλωσσική αλλαγή, σώματα κειμένων

1. Η μελέτη της πρόσφατης γλωσσικής αλλαγής

Με τον όρο *πρόσφατη γλωσσική αλλαγή* νοείται η «αλλαγή στο πρόσφατο παρελθόν που αφορά την τρέχουσα γλώσσα» (Aarts κ.ά. 2013: 2). Ο ορισμός αυτός δίνει έμφαση σε δύο σημεία: α) η γλωσσική αλλαγή εντοπίζεται όχι μόνο στο απώτερο παρελθόν, αλλά και στο πρόσφατο όπως λ.χ. το διάστημα του περασμένου αιώνα, και β) η πρόσφατη γλωσσική αλλαγή αφορά την τρέχουσα γλώσσα, δηλαδή περιορίζεται σε μια συγκεκριμένη συγχρονία και με αυτή την έννοια μπορούμε να κάνουμε λόγο για φαινόμενα αλλαγής μέσα σε μια συγχρονία ή «διαχρονία μέσα στη συγχρονία». Όπως γίνεται αξιωματικά δεκτό στη σύγχρονη γλωσσολογία, προϋπόθεση της γλωσσικής αλλαγής είναι η γλωσσική ποικιλία και, επομένως, κάθε συγχρονικό σύστημα, εφόσον επιδεικνύει γλωσσική ποικιλία, υπόκειται σε γλωσσική αλλαγή.

Στη μελέτη της πρόσφατης γλωσσικής αλλαγής έχουν συνεισφέρει κλάδοι όπως η ιστορική κοινωνιογλωσσολογία (βλ. Romaine 1982, Hernandez-Campoy & Conde-Silvestre 2012), η ιστορική πραγματολογία (βλ. Jucker 1995, Jucker & Taavitsainen 2010), αλλά και οι έρευνες που διεξάγονται στο πλαίσιο της θεωρίας της γραμματικοποίησης (βλ. Hopper & Traugott 1993/2003). Σημαντική, βέβαια, είναι η ώθηση που έχει δώσει στη μελέτη αυτή η γλωσσολογία σωμάτων κειμένων (βλ. Mair 2009), που βασίζεται στη χρήση συγκρίσιμων σωμάτων κειμένων από διαφορετικές χρονικές περιόδους, τα οποία επιτρέπουν τη συστηματική ανάλυση διαχρονικών δεδομένων από αυθεντικά (γραπτά και προφορικά) κείμενα. Καθώς αυξάνονται οι διαθέσιμοι πόροι για τις διάφορες φάσεις της ιστορίας των γλωσσών, αλλά και καθώς τα συγχρονικά σώματα κειμένων εξελίσσονται στο χρόνο, αντλώντας στοιχεία από διαδοχικές δεκαετίες, η πρόσφατη γλωσσική αλλαγή αποτελεί το αντικείμενο όλο και περισσότερων ερευνητικών προσπαθειών. Έτσι, για τη μελέτη της πρόσφατης γλωσσικής αλλαγής μπορούμε να διακρίνουμε τρία είδη σωμάτων κειμένων:

α) *διαχρονικά σώματα κειμένων*, που καλύπτουν μία ή περισσότερες ιστορικές περιόδους ή ολόκληρη την ιστορική εξέλιξη της υπό μελέτη γλώσσας όπως λ.χ. το Corpus of Historical American English (COHA) που καλύπτει σχεδόν ολόκληρη την αμερικανική αγγλική (1810-2009),

β) «οικογένειες» *σωμάτων κειμένων*, που περιλαμβάνουν σώματα κειμένων που έχουν σχεδιαστεί με τα ίδια κριτήρια, αλλά αφορούν διαφορετικές χρονικές περιόδους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η οικογένεια σωμάτων κειμένων με βάση το Lancaster-Oslo-Bergen Corpus της αγγλικής, που περιλαμβάνει το BLOB-1931 (για την περίοδο 1928-1934), το LOB (με δεδομένα από το 1961) και το F-LOB (με δεδομένα από το 1991). Αυτά τα σώματα κειμένων διαθέτουν 1 εκατ. λέξεις το καθένα, που έχουν αντληθεί ανά 30 χρόνια μέσα στον 20ό αιώνα.

γ) *συγχρονικά σώματα κειμένων*: σώματα κειμένων που έχουν αρχίσει τη συλλογή δεδομένων από παλιότερα και συνεχίζουν έως σήμερα (monitor corpora) ή που καλύπτουν μια μεγάλη περίοδο όπως το British National Corpus (BNC) με δεδομένα από τη δεκαετία του 1960 έως σήμερα.

Διαχρονικά σώματα κειμένων έχουν αναπτυχθεί κυρίως για τα αγγλικά, αλλά και για μια σειρά από άλλες γλώσσες, όπως στα παραδείγματα του Πίνακα 1:

Πίνακας 1: Παραδείγματα διαχρονικών σωμάτων κειμένων

Γλώσσα	Σώμα κειμένων	Γλωσσική περίοδος
Ουαλικά	Historical Corpus of Welsh Language	1500-1850
Ισλανδικά	Icelandic Parsed Historical Corpus	12ος-20ός αι.
Γερμανικά	Deutsch Diachron Digital	750-1900
Τσεχικά	Diachronic section of the Czech National Corpus	13ος αι.-1989
Γαλλικά	Corpus MCVF	1100-1837
Ιταλικά	Diachronic Corpus di Italiano Scritto	1861-1945
Ισπανικά	Corpus Diacrónico del Español	1290-1974
Πορτογαλικά	O corpus do Português	1300-1900
Κινεζικά	Sheffield Corpus of Chinese	960-1279, 1366-1644, 1644-1911

Ειδικά για τα αγγλικά, διαχρονικά σώματα κειμένων έχουν δημιουργηθεί για πολλές γεωγραφικές ποικιλίες (βρετανικά, αμερικανικά, αυστραλιανά, ινδικά αγγλικά κ.ά.), αλλά και διαλέκτους των βρετανικών αγγλικών (π.χ. σκοτσέζικα) και για όλες τις ιστορικές περιόδους της αγγλικής (παλαιά, μέση, πρώιμη σύγχρονη, μεταγενέστερη σύγχρονη έως σήμερα). Αυτά τα σώματα κειμένων μπορεί να περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα κειμενικών ειδών (π.χ. COHA) ή να αφορούν συγκεκριμένα κειμενικά είδη (π.χ. TIME Magazine Corpus, 1923-2006, The Diachronic Corpus of Present-Day Spoken English, DCPSE, 1950-1990).

Είναι επίσης σημαντικό ότι υπάρχει μεγάλη ποικιλία μεγεθών στα διαχρονικά σώματα κειμένων και, επομένως, ποικιλία στο σχεδιασμό και τη συγκρότησή τους. Μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις κατηγορίες σωμάτων κειμένων (πρβλ. Kytö 2012: 1516):

α) πολύ μεγάλα διαχρονικά σώματα κειμένων, όπως π.χ. το COHA με 400 εκατ. λέξεις ή το Corpus Diacrónico del Español με 125 εκατ. λέξεις,

β) μεγάλα σώματα κειμένων, όπως το O corpus do Português με 45 εκατ. λέξεις, το Corpus of English Novels (1881-1922) με 26 εκατ. λέξεις ή το The Old Bailey Corpus (1720-1913) με 14 εκατ. λέξεις,

γ) μεσαία σώματα κειμένων, όπως το Diachronic Czech National Corpus με 2 εκατ. λέξεις, το The Helsinki Corpus of English Texts (730-1710) με 1,5 εκατ. λέξεις ή το BLOB-1931 με 1 εκατ. λέξεις, και

δ) μικρά σώματα κειμένων, όπως το Parsed Corpus of Old English (-1300) με 106.210 λέξεις ή το Sheffield Corpus of Chinese με μόλις 18.000 λέξεις.

Τα γλωσσικά φαινόμενα που έχουν μελετηθεί στα διαχρονικά σώματα κειμένων αφορούν αλλαγές στο λεξιλόγιο (λ.χ. Baker 2011) και τη γραμματική (λ.χ. Rudanko 2006 για τα συμπληρώματα, Leech κ.ά. 2009), μορφολογικά φαινόμενα (λ.χ. Baayen & Renouf 1996 για την παραγωγικότητα των γραμματικών μορφημάτων, Fischer 1998 για τους νεολογισμούς, Duguid 2010), τη φρασεολογία (λ.χ. Davies 2012), αλλά και πολιτισμικές αλλαγές (λ.χ. Baker 2010 για αλλαγές στην αναπαράσταση των φύλων, Marchi 2010 για αλλαγές στην αντίληψη για την ηθική, Partington 2012 για τον αντισημιτισμό στη γλώσσα).

Όσον αφορά την πρόσφατη αλλαγή στη γραμματική, για παράδειγμα, ένα φαινόμενο που έχει μελετηθεί πολύ στα αγγλικά είναι η τροπικότητα (βλ. λ.χ. Krug 2000, Millar 2009). Ο Leech (2002), μεταξύ άλλων, διαπιστώνει ότι ρήματα που δηλώνουν τροπικότητα (*can, could, should, must* κ.λπ.) μειώνονται σε συχνότητα, ενώ τα ημι-τροπικά ρήματα (*need to, have to*) αυξάνονται. Για το λεξιλόγιο, χαρακτηριστική είναι η έρευνα του Baker (2011), ο οποίος διαπιστώνει αλλαγές στη συχνότητα: μεγαλύτερη μείωση συχνότητας εμφανίζουν λέξεις όπως *upon, shall, Mr, certain, Mrs, great, sir, must*, ενώ μεγαλύτερη αύξηση συχνότητας παρουσιάζουν στοιχεία όπως *around, health, information, it's, didn't, social*. Η έρευνα αυτή μπορεί να έχει προεκτάσεις για αλλαγές στη γραμματική (π.χ. τα δεδομένα του Baker επιβεβαιώνουν την παρατήρηση του Leech για την τροπικότητα), στη σημασιολογική διεύρυνση ή συρρίκνωση (π.χ. μείωση του *upon* σε σχέση με το *on*), αλλά και για κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές (π.χ. μείωση σε τύπους όπως *Mr, Mrs, sir* και αύξηση λεξιλογίου που αναφέρεται σε κοινωνικά ζητήματα, όπως *health, social*).

Στη συνέχεια του άρθρου θα παρουσιάσουμε ένα ερευνητικό πρόγραμμα που στοχεύει στη μελέτη της πρόσφατης γλωσσικής αλλαγής στα ελληνικά με τη δημιουργία και ανάλυση ενός διαχρονικού σώματος κειμένων του 20ού αιώνα. Θα συζητήσουμε επίσης ορισμένα παραδείγματα πρόσφατης γλωσσικής αλλαγής στα ελληνικά που εντοπίζονται με τη χρήση σωμάτων κειμένων και θα ολοκληρώσουμε με τις προοπτικές και προεκτάσεις της προσέγγισης αυτής.

2. Διαχρονικό Σώμα Ελληνικών Κειμένων του 20ού αιώνα

2.1 Στόχοι του προγράμματος

Ενώ στη δεκαετία του 1990 εμφανίζονται τα πρώτα εξελιγμένα διαχρονικά σώματα κειμένων στα αγγλικά (*FLOB* και *Frown*), η δεκαετία αυτή είναι εκείνη στην οποία εμφανίζονται τα δύο μεγάλα συγχρονικά σώματα κειμένων στα ελληνικά, δηλαδή ο *Εθνικός Θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσας* (ΕΘΕΓ) και το *Σώμα Ελληνικών Κειμένων* (ΣΕΚ) (βλ. Goutsos 2010 για μια συγκριτική αποτίμηση). Από τότε έχουν αναπτυχθεί ειδικευμένα σώματα κειμένων όπως της *Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα* ή το *Corpus Προφορικού Λόγου* του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών, αλλά και διαχρονικές συλλογές κυρίως λογοτεχνικών κειμένων όπως ο ΠΟΘΕΓ (1774-2000) ή το *Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού* κ.ά. Σε αντίθεση, ωστόσο, με τις γλώσσες που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, δεν έχουν αναπτυχθεί διαχρονικά σώματα κειμένων. Υπάρχει επομένως ανάγκη για ένα εκτεταμένο διαχρονικό σώμα κειμένων για τα ελληνικά, και μάλιστα είναι απαραίτητο αυτό το σώμα κειμένων να είναι συγκρίσιμο με υπάρχοντα συγχρονικά σώματα κειμένων ώστε να μπορούν να συνδυαστούν οι σχετικοί γλωσσικοί πόροι.

Για να καλυφθεί αυτή η ανάγκη εκπονείται ένα ερευνητικό πρόγραμμα, που στοχεύει στη συγκρότηση και ανάλυση ενός διαχρονικού σώματος κειμένων της

ελληνικής του 20ού αιώνα.¹ Το *Διαχρονικό Σώμα Ελληνικών Κειμένων του 20ού αιώνα* θα περιλαμβάνει κείμενα 20 εκατομμυρίων λέξεων από το 1900 έως το 1990 και θα ενσωματωθεί στο προϋπάρχον ΣΕΚ, το οποίο περιλαμβάνει 30 εκατομμύρια λέξεις από το 1990 έως το 2010.²

Κύριοι στόχοι του προγράμματος είναι:

α) η εξέταση των ζητημάτων δημιουργίας ενός διαχρονικού σώματος κειμένων, ειδικά για τα ελληνικά, που άπτονται ευρύτερων κοινωνιογλωσσικών θεμάτων,

β) ύστερα από διερεύνηση σχετικών πηγών, η συλλογή δεδομένων με στόχο τη δημιουργία ενός διαχρονικού σώματος κειμένων της ελληνικής του 20ού αι., το οποίο θα συμβάλει στη συγκρότηση του μεγαλύτερου διαθέσιμου γλωσσικού πόρου της γλώσσας,

γ) η ανάλυση του σώματος κειμένων με στόχο την εξαγωγή προκαταρκτικών συμπερασμάτων για την κατάσταση της γλώσσας και της γλωσσικής αλλαγής στη διάρκεια των δεκαετιών του περασμένου αιώνα. Όπως και το ΣΕΚ, το σώμα κειμένων θα είναι ελεύθερα διαθέσιμο στους ερευνητές, συμβάλλοντας έτσι στην έρευνα για την πρόσφατη αλλαγή στην ελληνική γλώσσα μέσω της ανάλυσης αυθεντικών κειμένων.

Ευρύτερα, το πρόγραμμα αποσκοπεί στο να συμβάλει:

α) στη διατήρηση γλωσσικών και ιστορικών (προφορικών και γραπτών) δεδομένων που αποτελούν μέρος της ελληνικής πολιτισμικής κληρονομιάς,

β) στη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης και αντιπροσωπευτικής συλλογής κειμένων μιας γλωσσικής περιόδου ως βάσης για ασφαλή γλωσσολογική έρευνα, και

γ) στη συνεργασία μεταξύ διαφορετικών ερευνητικών περιοχών όπως λ.χ. της στατιστικής, της κοινωνιολογίας, των εφαρμογών της πληροφορικής κ.ά., στη διαδικασία ενίσχυσης γλωσσολογικών υποθέσεων και πορισμάτων.

2.2 Ιδιαιτερότητες της ελληνικής

Βασικά ζητήματα για τη συγκρότηση του *Διαχρονικού Σώματος Κειμένων της Ελληνικής του 20ού Αιώνα* περιλαμβάνουν τη διαθεσιμότητα δεδομένων στην πάροδο των δεκαετιών, τη διαθεσιμότητα και συνέχεια κειμενικών ειδών και την αντιπροσωπευτικότητα (λ.χ. αναλογία δεδομένων ανά περίοδο). Τα ζητήματα αυτά παρουσιάζουν ορισμένες ιδιαιτερότητες στην περίπτωση της ελληνικής, που σχετίζονται με το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της Ελλάδας στον 20ο αιώνα αλλά και κοινωνιογλωσσικές πτυχές της ελληνικής γλώσσας.

Καταρχάς, το πρώτο μισό του 20ού αιώνα καταλαμβάνεται στην Ελλάδα από απόπειρες εθνικής ολοκλήρωσης, με επέκταση του εθνικού χώρου έως και το 1947. Το γεγονός αυτό, αλλά και η ταραγμένη ιστορία του ελληνικού 20ού αιώνα (Βλ. Παράρτημα) δημιουργούν ιδιαίτερες κοινωνιογλωσσικές συνθήκες, που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τη συλλογή δεδομένων.

Εξίσου ιδιαίτερες είναι οι συνθήκες του γλωσσικού σχεδιασμού και των γλωσσικών στάσεων στον 20ό αιώνα, με τον κυρίαρχο ρόλο της κοινωνικής διγλωσσίας και την εναλλαγή της δημοτικής με την καθαρεύουσα ως επίσημες γλώσσες της εκπαίδευσης και του κράτους. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι η γλωσσική πρακτική είναι δυνατόν να αποκλίνει από το γλωσσικό

¹ Το πρόγραμμα χρηματοδοτείται στο πλαίσιο της πράξης «ΑΡΙΣΤΕΙΑ» του Ε. Π. «Εκπαίδευση και διά βίου μάθηση» από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) και από Εθνικούς Πόρους (Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας).

² Το ΣΕΚ είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://sek.edu.gr>

σχεδιασμό και τις απόλυτες διχοτομήσεις. Είναι γνωστή η ταξινόμηση των επιπέδων ύφους από τον Mirambel (1937) για το πρώτο μισό του 20ού αιώνα, που περιλαμβάνει εκτός από την *καθαρεύουσα* και τη *δημοτική*, τη *μεικτή*, την *καθομιλουμένη* και τη *μαλλιάρη*. Τέλος, εξίσου σημαντικές είναι οι ορθογραφικές μεταρρυθμίσεις, όπως π.χ. η εισαγωγή του μονοτονικού τη δεκαετία του 1980, που τέμνει στα δύο την ορθογραφική αναπαράσταση της νεότερης γραπτής ελληνικής.

2.3 Αρχές σχεδιασμού

Λαμβάνοντας υπόψη τη διεθνή εμπειρία, τους στόχους του προγράμματος και τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής του 20ού αιώνα, το πρόγραμμα συγκρότησης και ανάλυσης του *Διαχρονικού Σώματος Κειμένων της Ελληνικής του 20ού Αιώνα* έχει διαμορφώσει μια σειρά από βασικές αρχές σχεδιασμού για την επιλογή και επεξεργασία των δεδομένων.

Όσον αφορά την επιλογή του υλικού, ως βασική μονάδα της χρονικής περιόδου ορίζεται η δεκαετία. Έτσι, θα συλλεχθούν κείμενα 2.200.000 λέξεων για καθεμιά από τις εννέα πρώτες δεκαετίες του 20ού αι. Θα γίνει δειγματοληψία των δεδομένων με στόχο την αποφυγή συστηματικής προκατάληψης μέσω της τυχαίας επιλογής των μεταβλητών. Για παράδειγμα, θα τεθεί ανώτατο όριο λέξεων ανά κείμενο, όριο συγγραφέων και δημοφιλών κειμένων που θα περιληφθούν κ.λπ. Επίσης, ως χρονικό σημείο δημοσίευσης των γραπτών κειμένων θα θεωρηθεί η πρώτη τους έκδοση, ενώ όσον αφορά τις κοινωνιογλωσσικές μεταβλητές (όπως φύλο, ηλικία, γεωγραφική προέλευση δημιουργού του κειμένου κ.ά.) θα γίνει προσπάθεια για τυχαία δειγματοληψία με όσο το δυνατόν μεγαλύτερο εύρος των μεταβλητών. Τέλος, σχετικά με το ζήτημα των γλωσσικών ποικιλιών που θα συλλεχθούν, ακριβώς εξαιτίας της πολύπλοκης κοινωνιογλωσσικής κατάστασης της ελληνικής του 20ού αιώνα, κατευθυντήρια αρχή και βασική μονάδα σύγκρισης θα θεωρηθεί το κειμενικό είδος. Επομένως, το ερώτημα της διγλωσσίας ή των πολλαπλών γλωσσικών ποικιλιών θα ληφθεί ως ερευνητική υπόθεση, που θα διερευνηθεί στο στάδιο της ανάλυσης και όχι ως αρχή συλλογής των δεδομένων.

Αναφορικά με τη διαθεσιμότητα των δεδομένων και τις πιθανές πηγές άντλησής τους, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως είναι αναμενόμενο, μεγαλύτερα προβλήματα παρουσιάζουν τα προφορικά δεδομένα. Επιπλέον, αναμένονται κενά στην αντιπροσώπευση κειμενικών ειδών σε ορισμένες περιόδους και υποχώρηση παλιών με ταυτόχρονη ανάδυση νέων κειμενικών ειδών, όπως έχει παρατηρηθεί και σε άλλες γλώσσες (πρβλ. Kytö 2012: 1521-1523). Για το σκοπό αυτό θα αναπτυχθούν συγκεκριμένες στρατηγικές όπως η έμφαση σε κειμενικά είδη που σχετίζονται με τη συνομιλία με στόχο την αναπλήρωση των προφορικών δεδομένων για προηγούμενες δεκαετίες³ και η ανάπτυξη «μικρο-σωμάτων κειμένων» για εξειδικευμένα κειμενικά είδη (π.χ. κινηματογραφικές ταινίες) για ορισμένες δεκαετίες, με πιθανή αναμόρφωση των κειμενικών ειδών του ΣΕΚ με στόχο τη συγκρισιμότητα με το διαχρονικό σώμα κειμένων.

Τέλος, όσον αφορά την επεξεργασία, επισημείωση και οπτικοποίηση των δεδομένων, βασικές δραστηριότητες που θα αναληφθούν στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος είναι η ανάπτυξη πολυτονικού OCR, η ανάπτυξη εργαλείων για τη συσχέτιση μονοτονικών και πολυτονικών παραλλαγών, αλλά και

³ Για παράδειγμα, οι Kytö και Culpeper (2010) στηρίζονται στον εντοπισμό κειμενικών ειδών που χαρακτηρίζονται ως *speech-like*, *speech-based* και *speech-purposed* για δεδομένα που σχετίζονται με τον προφορικό λόγο, αν και χρησιμοποιούν την τροπικότητα του γραπτού.

μορφολογικών παραλλαγών (π.χ. *ἐργαστήριον-εργαστήριο-εργαστήρι*), η επισημείωση μέρους ή του συνόλου του σώματος κειμένων για μέρη του λόγου και η λημματοποίησή του και –ιδιαίτερα σημαντικό– η διαθεσιμότητα των δεδομένων μέσω χρηστικής ιστοσελίδας.⁴

3. Γλωσσική αλλαγή στα ελληνικά του 20ού αιώνα

3.1 «Διαχρονία μέσα στη συγχρονία»

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η μελέτη ακόμη και συγχρονικών σωμάτων κειμένων όπως το ΣΕΚ, μπορεί να προσφέρει ενδείξεις για πιθανή γλωσσική αλλαγή. Οι ενδείξεις αυτές μπορούν στη συνέχεια να αποτελέσουν ένα ερευνητικό ερώτημα για μελέτη σε ένα διαχρονικό σώμα κειμένων, όπως το *Διαχρονικό Σώμα Κειμένων της Ελληνικής του 20ού Αιώνα*. Το επίθετο *κλασ(σ)ικός-ή-ό*, για παράδειγμα, εμφανίζει στο ΣΕΚ δύο κύριες λειτουργίες: α) ταξινομική λειτουργία, κυρίως με συνάψεις όπως *αθλητισμός, μουσική, περίοδος, αρχαιότητα, πολιτισμός, ρεπερτόριο*, όπου αναφέρεται σε ένα είδος, μία κατηγορία οντοτήτων και β) αξιολογική λειτουργία, με συνάψεις όπως *παράδειγμα, περίπτωση, ευκαιρία*, όπου το επίθετο χρησιμοποιείται ως σχολιαστικό στοιχείο που δηλώνει το τυπικό, όπως φαίνεται στα παραδείγματα που ακολουθούν (πρβλ. Φραγκάκη 2010: 226 κ.εξ.).

1. τωρινή ύφεση εκδηλώνεται ως μια **κλασική** κρίση υπερπαραγωγής
2. ησαν, ε: τι - // τι σας είπαν; **κλασική** περίπτωση φοβίας, και
3. περίπτωση φοβίας, και άγχους - **κλασικότητα** (.) δε φοβάται

Στο παράδειγμα 3 το επίθετο εμφανίζει και παραθετικούς τύπους όταν λειτουργεί ως αξιολογικό, κάτι που δεν συμβαίνει όταν χρησιμοποιείται ως ταξινομικό. Η μελέτη της συχνότητας και του περιβάλλοντος χρήσης του επιθέτου σε ένα διαχρονικό σώμα κειμένων θα πρόσφερε πιο συγκεκριμένα στοιχεία για τις χρήσεις του επιθέτου που αναπτύσσονται στην πορεία του χρόνου, για το ρυθμό ανάπτυξής τους και για τη συρρίκνωση ή μη των παλαιότερων χρήσεών του.

Σε αντίθεση με το επίθετο *κλασ(σ)ικός-ή-ό*, το οποίο εμφανίζει δύο λειτουργίες στη συγχρονία με εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά μεταξύ τους, το επίθετο *άγριος-α-ο* παρουσιάζει μια περισσότερο πολύπλοκη εικόνα (πρβλ. Φραγκάκη 2010: 226 κ.εξ.). Η μελέτη του επιθέτου στο ΣΕΚ δείχνει ότι εμφανίζεται με ταξινομική λειτουργία με συνάψεις όπως *ζώα, ζωή, πανίδα, φύση, πουλιά*. Επίσης, παρουσιάζει περιγραφική λειτουργία, συνήθως με συνάψεις όπως *διαθέσεις, ομορφιά, φωνή, επιφάνεια, κύματα*, όπου αποδίδει μια ιδιότητα στην προσδιοριζόμενη οντότητα. Στα παραδείγματα 1-3 στον συμπραστικό πίνακα που ακολουθεί το επίθετο είναι περιγραφικό και είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ότι συνάπτεται με άλλα περιγραφικά επίθετα.

1. ρουχόντων, παρομοίαζε και τους **άγριους** κι ανυπόταχτους κλέφτες
2. ννήθηκε και κατοικούσε ο Άρης. **Άγριος** και πολεμοχαρής άφησε
3. ά ψάθα. Αγνώριστος, χλωμός, με **άγριο** και σκυθρωπό πρόσωπο πα
4. θυμώνει μαζί του και ακολουθεί **άγριος** καυγάς. Στον επόμενο κ
5. ς εκρήξεις... ΛΑΓΟΣ.- Σε πεδίο **άγριων** μαχών ανάμεσα σε νεαρά
6. χε ως αποτέλεσμα να εξαπολυθεί **άγριο** κυνηγητό σε βάρος των π

⁴ Περισσότερα στοιχεία για την ανάπτυξη του προγράμματος παρουσιάζονται στην ιστοσελίδα του στη διεύθυνση: <http://www.greekcorpus20.phil.uoa.gr>.

Στα παραδείγματα 4-6, η λειτουργία του επιθέτου δεν είναι καθαρά περιγραφική· η ιδιότητα της αγριότητας συνεχίζει να δηλώνεται, αλλά παράλληλα αρχίζει να γίνεται σημαντική και η ένταση όσων προσδιορίζονται. Η λειτουργία αυτή απομακρύνεται ολοένα και περισσότερο από την περιγραφική σε παραδείγματα όπως τα 7-11, όπου τείνει να γίνει επιτατική.

7. σκληρού ανταγωνισμού, αλλά και **άγριου** ατομικισμού, όπου ο κα
8. ανέξοδου, άνομου και γρήγορου, **άγριου** πλουτισμού. Δεν πρέπει
9. νικών χωρών, που υπέστησαν τις **άγριες** συνέπειες της βάρβαρης
10. εραιότητα στην αναπαραγωγή της **άγριας** οικιστικής ανάπτυξης ε
11. ότερο, μπροστά στον κίνδυνο το **άγριο** φαγοπότι, η καταλήστευ
12. της αποκέντρωσης είναι και οι **άγριες** περικοπές των εφημεριώ
13. δοκούν στη γωνία για να βάλουν **άγριο** χέρι στα αποθεματικά τω
14. πό την άλλη μας καθηλώνει στην **άγρια** στέρηση. Όταν συναντιόμ

Τέλος, στα 12-14 το επίθετο φαίνεται να έχει κατεξοχήν επιτατική λειτουργία, την οποία εμφανίζει και σε συχνές συνάψεις όπως *άγρια μεσάνυχτα* και *άγρια χαράματα*.

Στην περίπτωση του *άγριος-α-ο*, είναι σαφές ότι στη συγχρονία εμφανίζεται μια εικόνα πολυλειτουργική, αλλά και αρκετά δυναμική, που παραπέμπει στο φαινόμενο της *στρωματοποίησης* (layering), κατά το οποίο, σύμφωνα με τον Hopper (1991: 22), «νέα στρώματα αναδύονται συνεχώς. [...] τα παλαιότερα στρώματα δεν απορρίπτονται κατ' ανάγκην, αλλά παραμένουν, συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν με τα νεότερα στρώματα». Η συνύπαρξη των διαφορετικών λειτουργιών του επιθέτου και η δυναμική τους διαχρονικά μένει να μελετηθούν σε ένα διαχρονικό σώμα κειμένων για πιο ασφαλή αποτελέσματα.

Άλλη μια ενδιαφέρουσα περίπτωση συγχρονικά αποτελεί το επίθετο *περίφημος-η-ο*, το οποίο υποδεικνύει ότι το κειμενικό είδος μπορεί να επηρεάζει σημαντικά τη χρήση και τη σημασία του λεξιλογίου και γι' αυτό το λόγο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τη συγκρότηση και την αναζήτηση σε ένα σώμα κειμένων. Επιπλέον, ορισμένα κειμενικά είδη μπορεί να λειτουργούν ως φορείς γλωσσικής αλλαγής, ενώ άλλα κειμενικά είδη να είναι πιο συντηρητικά. Ο συμπραστικός πίνακας που ακολουθεί περιλαμβάνει παραδείγματα του επιθέτου από ένα υπο-σώμα λογοτεχνικών κειμένων 1 εκατ. λέξεων περίπου από το ΣΕΚ.

1. με το βουνό, τις πηγές, τα **περίφημα** μοναστήρια και απόρθητα κάστ
2. ό μια στροφή του δρόμου, η **περίφημη** παραλία με την πλούσια χρυσή
3. σει τους ξένους του, ότι η **περίφημη** συλλογή αρχαίων αντικειμένων
4. ς νικητές συμμάχους, με το **περίφημο** γερμανικό οικονομικό θαύμα

Σε όλα τα παραδείγματα το επίθετο εμφανίζει θετική σημασιολογική προσωδία, κάτι που γίνεται αντιληπτό από τα θετικά στοιχεία (π.χ. *απόρθητα*, *πλούσια χρυσή*, *θαύμα*) που βρίσκονται συστηματικά στο περιβάλλον του. Αντίθετα, στα παραδείγματα 5-8 από ένα υπο-σώμα κειμένων άρθρων γνώμης ανάλογο σε μέγεθος το προηγούμενο, το επίθετο περιβάλλεται από αρνητικά στοιχεία (π.χ. *αεριτζήδων*), βρίσκεται μέσα σε ρητορικά ερωτήματα, προσδιορίζει φράσεις εντός εισαγωγικών κ.λπ. Τα στοιχεία αυτά υποδεικνύουν ότι εμφανίζει αρνητική σημασιολογική προσωδία (βλ. Φραγκάκη 2005: 27, 50 κ.εξ.).

5. τι χρειάζονται αναμόρφωση τα **περίφημα** αντικειμενικά κριτήρια φορο
6. ειες). </p> <p> Τι έγιναν οι **περίφημες** εκείνες δηλώσεις του υπουργ
7. α μια ακόμα φορά πίσω από το **περίφημο** «μικρό πακέτο», που αφήνει
8. ηδείων και των αεριτζήδων. Η **περίφημος** Εγνατία Οδός παραμένει κάτ

Η περίπτωση του *περίφημος-η-ο* επισημαίνει τη σημασία του κειμενικού είδους στη μελέτη της γλωσσικής αλλαγής και προσφέρει στοιχεία για τη διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων σχετικά με το πόσο συντηρητικό μπορεί να είναι το κειμενικό είδος της λογοτεχνίας, ενώ τα άρθρα γνώμης μπορεί να αποτελούν ένα κειμενικό είδος στο οποίο εντοπίζουμε νεωτερισμούς.

3.2 Κειμενικά είδη

Όπως έχει φανεί και από την προηγούμενη ενότητα, το κειμενικό είδος αποτελεί προνομιούχο πεδίο εκδήλωσης της γλωσσικής αλλαγής. Γι' αυτό το λόγο στο σχεδιασμό του *Διαχρονικού Σώματος Κειμένων της Ελληνικής του 20ού Αιώνα* δίνεται προτεραιότητα στην ποικιλία, αλλά και τη συγκρισιμότητα των κειμενικών ειδών ανά δεκαετία του 20ού αιώνα.

Στον Πίνακα 2 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι 27 συχνότερες λέξεις σε δύο σώματα κειμένων κοινοβουλευτικών ομιλιών από το 1911 (8.000 λέξεις) και από το 1990-2010 (900.000 λέξεις από το ΣΕΚ). Έχοντας υπόψη ότι ο αριθμός των λέξεων και οι χρονικές περίοδοι που συγκρίνονται δεν αναλογούν σε μέγεθος, μπορούμε να κάνουμε ορισμένες προκαταρκτικές παρατηρήσεις για τη γλωσσική αλλαγή στο κειμενικό είδος των κοινοβουλευτικών ομιλιών.

Πίνακας 2: Κατάλογος συχνότητας δεδομένων από κοινοβουλευτικές ομιλίες σε δύο χρονικές περιόδους της ελληνικής

<i>Δεδομένα 1911</i>	<i>Δεδομένα 1990-2010</i>
και	και
να	το
τήν	να
τῆς	του
ή	της
του	την
τὸ	η
εἰς	με
ὅτι	που
εἶναι	για
τῶν	των
δέν	εἶναι
ὁ	δεν
πρὸς	τα
ἐν	από
τὸν	θα
θὰ	ὅτι
τὰ	ο
διὰ	σε
τὰς	η
κύριοι	τη
ὅπως	στην
τοὺς	στο
ἀπὸ	τις
κατὰ	αυτό

όποϊον	τους
οί	έχει

Η σύγκριση των δεδομένων του 1911 με εκείνα της περιόδου 1990-2010 εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς τις προθέσεις: στα δεδομένα από το 1911 πολύ υψηλή συχνότητα εμφάνισης παρουσιάζουν προθέσεις όπως οι *εις, προς, εν, διά και κατά*, ενώ στα δεδομένα του ΣΕΚ ιδιαίτερα συχνές προθέσεις είναι οι *με, για, σε/στην/στο*. Η μόνη πρόθεση που είναι κοινή στις δύο λίστες είναι η *από*. Τα στοιχεία αυτά υποδεικνύουν τις εκτεταμένες αλλαγές στο σύστημα των προθέσεων από το 1911 έως σήμερα. Αξίζει να μελετηθεί η εξέλιξη κάθε πρόθεσης από άποψη συχνότητας, αλλά και η ανάληψη λειτουργιών παλαιότερων τύπων από τύπους που είναι ιδιαίτερα συχνοί στα πιο πρόσφατα δεδομένα. Ανάλογη περίπτωση είναι και η χρήση των αναφορικών αντωνυμιών, με την αντωνυμία *οποίον* να εμφανίζεται στα δεδομένα του 1911 και το αναφορικό *που* στα πιο πρόσφατα δεδομένα.

Ένα από τα λίγα λεξικά στοιχεία που εμφανίζονται στις 27 συχνότερες λέξεις των δύο σωμάτων κειμένων είναι ο τύπος *κύριοι* στα δεδομένα από το 1911 και γι' αυτό το λόγο αξίζει να μελετηθεί η χρήση του περαιτέρω, με την καταγραφή των συνάψεων του στα δύο σώματα κειμένων. Ο τύπος *κύριοι* απαντά στα δεδομένα του 1911 κατά 80 % χωρίς συνάψεις στα δεξιά του και κατά 20 % στη σύναψη *κύριοι Βουλευταί*. Αντίθετα, στα δεδομένα από το 1990-2010 ο τύπος εμφανίζει μεγαλύτερη ποικιλία συνάψεων: *κύριοι συνάδελφοι* (80 %), *κύριοι βουλευτές* (3 %), *κύριοι υπουργοί* (2 %) και μόνο κατά 1 % χρησιμοποιείται χωρίς συνάψεις στα δεξιά του. Εκτός από τις κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές που διαφαίνονται από τις διαφορές που παρατηρούνται με την προτίμηση λ.χ. στη σύναψη *κύριοι συνάδελφοι* στην περίοδο 1990-2010 σε σχέση με τη χρήση *κύριοι* χωρίς συνάψεις του 1911, σημαντικό είναι εδώ και το ζήτημα του φύλου, καθώς η σύσταση του Κοινοβουλίου έχει διαφοροποιηθεί σημαντικά από εκείνη του 1911.

Εκτός από τη σύγκριση καταλόγων συχνότητας του λεξιλογίου και τη συγκριτική μελέτη των συνάψεων λέξεων που εμφανίζουν μεγάλες διαφορές στη συχνότητα, η αναζήτηση λέξεων-κλειδιών σε δύο σώματα κειμένων διαφορετικών χρονικών περιόδων μπορεί να προσφέρει στοιχεία για τη γλωσσική αλλαγή. Η αναζήτηση λέξεων-κλειδιών σε δύο σώματα κειμένων κινηματογραφικών επίκαιρων,⁵ 9.268 λέξεων από τη δεκαετία του 1940 και 8.128 λέξεων από τη δεκαετία του 1950, έδωσε τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.

Πίνακας 3: Λέξεις-κλειδιά στα σώματα κειμένων κινηματογραφικών επικαίρων 1940 και 1950

Λέξη-κλειδί	ΣΚ-1940	ΣΚ-1940 %	ΣΚ-1950	ΣΚ-1950 %	Σημαντικότητα
να	124	1,34	52	0,64	21,86
για	37	0,40	12	0,15	10,33
στον	19	0,21	4	0,05	8,77
στη	14	0,15	2	0,02	8,63
δεν	20	0,22	5	0,06	7,79
που	76	0,82	40	0,49	7,18
στις	16	0,17	4	0,05	6,23
στα	18	0,19	5	0,06	6,20
εις	99	1,07	190	2,34	-43,03

Έχει ενδιαφέρον ότι η πρόθεση *εις* αποτελεί λέξη-κλειδί (σημαντικότητα: 43,03) για το σώμα κειμένων του 1950, ενώ οι τύποι *στον, στη, στις, στα* (σημαντικότητα:

⁵ Ευχαριστούμε τον Νίκο Νεοκλέους για τη συλλογή των δεδομένων που αναλύουμε εδώ.

8,77, 8,63, 6,23 και 6,20 αντίστοιχα) είναι λέξεις-κλειδιά στο σώμα κειμένων του 1940.

Το εύρημα αυτό υποδεικνύει ότι οι γλωσσικές επιλογές στα κινηματογραφικά επίκαιρα της δεκαετίας του 1950 ήταν πιο συντηρητικές σε σχέση με εκείνες της δεκαετίας του 1940. Η εικόνα αυτή ενισχύεται και από άλλα στοιχεία που προκύπτουν από τη σύγκριση των δύο σωμάτων κειμένων, όπως λ.χ. το ότι η συχνότητα της φράσης *διά να* παραμένει σταθερή στα δύο σώματα κειμένων (18 εμφανίσεις στο καθένα), ενώ η συχνότητα του *για να* πέφτει από 15 σε 4 εμφανίσεις τη δεκαετία του 1950, αλλά και ότι το λήμμα *φθάνω* συνάπτεται με το *σε* σε 3 και 5 εμφανίσεις στα σώματα κειμένων της δεκαετίας του 1940 και του 1950 αντίστοιχα, ενώ οι συνεμφανίσεις του με το *εις* αυξάνουν από 2 σε 15 από το 1940 στο 1950. Παράλληλα, η χρήση του αναφορικού *που* φαίνεται να είναι ιδιαίτερα αυξημένη τη δεκαετία του 1940, ενώ η αναφορική αντωνυμία *οποίος-α-ο* δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες αλλαγές στη συχνότητα χρήσης της. Τέλος, στην ίδια κατεύθυνση με τις προηγούμενες παρατηρήσεις, είναι ενδιαφέρον ότι η δομή *εν +* δοτική εμφανίζει μεγαλύτερη ποικιλία στη δεκαετία του 1950 (π.χ. *εν μέσω*, *εν κινήσει*) σε σχέση με τη δεκαετία του 1940, όπου οι φράσεις *εν συνεχεία* και *εν τω μεταξύ* συγκεντρώνουν σχεδόν όλες τις εμφανίσεις της δομής αυτής. Τα στοιχεία αυτά μας επιτρέπουν να διατυπώσουμε ερευνητικές υποθέσεις που θα συσχετίζουν αυτή τη μη αναμενόμενη εξέλιξη λ.χ. με τις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες της εποχής.

4. Προοπτικές και προεκτάσεις

Αναμένεται ότι η δημιουργία του *Διαχρονικού Σώματος Κειμένων της Ελληνικής του 20ού Αιώνα* θα προσφέρει μια αφετηρία για μελλοντικά προγράμματα διαχρονικής γλωσσικής και ιστορικής αλλαγής, διατήρησης της ελληνικής πολιτισμικής κληρονομιάς και ανάπτυξης πόρων για την ελληνική. Ειδικότερα, σημαντικά γλωσσικά ζητήματα που μπορούν να μελετηθούν αφορούν, μεταξύ άλλων, τις αλλαγές στην έκφραση της τροπικότητας, ένα κεντρικό θέμα στην πρόσφατη αλλαγή στα αγγλικά, όπως παρατηρήθηκε παραπάνω, αλλά και φαινόμενα που έχουν απασχολήσει πολύ την ελληνική βιβλιογραφία, χωρίς όμως να υπάρχουν διαθέσιμα εκτεταμένα εμπειρικά δεδομένα, όπως οι μορφολογικές διτυπίες, η ποικιλία στις αναφορικές αντωνυμίες *ο οποίος* και *που*, η εναλλαγή στη χρήση πτώσεων και προθετικών φράσεων, η ποικιλία στους τύπους της γενικής (*-ης* ή *-εως*) κ.ά.

Επιπλέον, θα καταστεί δυνατόν να μελετηθούν γλωσσικά φαινόμενα που δεν έχουν μελετηθεί έως τώρα όπως λ.χ. οι συμβάσεις για τη θέση των συνδετικών στοιχείων στην πρόταση, η αλλαγή στην παραγωγικότητα μορφημάτων, η σημασιολογική αλλαγή αξιολογικών στοιχείων, οι αλλαγές στις συμβάσεις των κειμενικών ειδών, καθώς και οι αλλαγές στο κειμενικό ύφος με τη συνομιλιοποίηση και επικράτηση της καθομιλουμένης, που έχουν παρατηρηθεί για άλλες γλώσσες. Είναι βέβαιο ότι η δημιουργία και ανάλυση ενός εκτεταμένου διαχρονικού σώματος κειμένων για τη σύγχρονη ελληνική θα αλλάξει ριζικά την εικόνα που έχουμε για τη γλώσσα και θα ανοίξει νέες ερευνητικές οδούς στη μελέτη της.

Βιβλιογραφία

- Aarts, Bas, Joanne Close, Geoffrey Leech, and Sean Wallis (επιμ.). 2013. *The Verb Phrase in English: Investigating Recent Language Change with Corpora*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baayen, Harald. R., and Antoinette Renouf. 1996. "Chronicling the *Times*: productive lexical innovations in an English newspaper." *Language* 72 (1):69-96.
- Baker, Paul. 2010. "Will *Ms* ever be as frequent as *Mr*? A corpus-based comparison of gendered terms across four diachronic corpora of British English." *Gender and Language* 4 (1):125-149.
- Baker, Paul. 2011. "Times may change, but we will always have money: Diachronic variation in recent British English." *Journal of English Linguistics* 39 (1):65-88.
- Davies, Mark. 2012. "Expanding horizons in historical linguistics with the 400-million word Corpus of Historical American English." *Corpora* 7 (2):121-157.
- Duguid, Alison. 2010. "Investigating anti and some reflections on Modern Diachronic Corpus-Assisted Discourse Studies (MD-CADS)." *Corpora* 5 (2):191-220.
- Fischer, Roswitha. 1998. *Lexical Change in Present-Day English. A Corpus Study of the Motivation, Institutionalization, and Productivity of Creative Neologisms*. Tübingen: Gunter Narr.
- Goutsos, Dionysis. 2010. "The corpus of Greek texts: a reference corpus for Modern Greek." *Corpora* 5 (1): 29-44.
- Hernández-Campoy, Juan Manuel, and Juan Camilo Conde-Silvestre, eds. 2012. *The Handbook of Historical Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell.
- Hopper, Paul J. 1991. "On some principles of grammaticization." In Elizabeth Closs Traugott and Bernd Heine (eds), *Approaches to Grammaticalization*, Vol. 1, 17-36. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Hopper, Paul J., and Elizabeth Closs Traugott. 1993/2003. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jucker, Andreas H., ed. 1995. *Historical Pragmatics. Pragmatic Developments in the History of English*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Jucker, Andreas H., and Irma Taavitsainen. eds. 2010. *Historical Pragmatics*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Krug, Manfred G. 2000. *Emerging English Modals: A Corpus-Based Study of Grammaticalization*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Kytö, Merja. 2012. "New perspectives, theories and methods: corpus linguistics." In Alexander Bergs and Laurel J. Brinton (eds), *English Historical Linguistics: An International Handbook*, 1509-1531. Berlin/New York: De Gruyter Mouton.
- Kytö, Merja, and Jonathan Culpeper. 2010. *Early Modern English Dialogues: Spoken Interaction as Writing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leech, Geoffrey. 2002. "Recent grammatical change in English: Data, description, theory." In Karin Aijmer and Bengt Altenberg (eds), *Proceedings of the 2002 ICAME Conference*, 61-81. Amsterdam: Rodopi.
- Leech, Geoffrey, Marianne Hundt, Christian Mair, and Nicholas Smith. 2009. *Change in Contemporary English: A Grammatical Study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mair, Christian. 2009. "Corpora and the study of recent change in language." In Anke Lüdeling and Merja Kytö (eds), *Corpus Linguistics. An International Handbook. Volume 2*, 1109-1125. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Marchi, Anna. 2010. "'The moral in the story': A diachronic investigation of lexicalised morality in the UK press." *Corpora* 5 (2):161-189.

- Millar, Neil. 2009. "Modal verbs in TIME: frequency changes 1923–2006." *International Journal of Corpus Linguistics* 14 (2):191-220.
- Mirambel, André. 1937. *Les états de langue dans la Grèce actuelle*. Paris: Conférences de l' Institut de Linguistique de l' Université de Paris 5.
- Partington, Alan. 2012. "The changing discourses on antisemitism in the UK press from 1993 to 2009: A modern diachronic corpus-assisted discourse study." *Journal of Language and Politics* 11 (1):51–76.
- Romaine, Suzanne. 1982. *Socio-historical Linguistics: Its Status and Methodology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rudanko, Juhani. 2006. "Watching English grammar change: A case study on complement selection in British and American English." *English Language and Linguistics* 10 (1): 31-48.
- Φραγκάκη, Γεωργία. 2005. *Ανάλυση παραγώγων επιθέτων σε ηλεκτρονικά σώματα κειμένων: Χρήση και σημασιολογική προσωδία*. Διπλωματική εργασία Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών στη Γλωσσολογία, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Φραγκάκη, Γεωργία. 2010. *Ο αξιολογικός ρόλος του επιθέτου και η χρήση του ως δείκτη ιδεολογίας: Μελέτη βασισμένη σε σώματα κειμένων δημοσιογραφικού λόγου*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Παράρτημα: Χρονολόγιο του 20ού αιώνα (1900-1990)

	Γεγονότα στην Ελλάδα	Γλωσσικός σχεδιασμός και στάσεις
1900		1901/1902: Ευαγγελικά, Ορεστικά 1905: Εταιρεία «Η Εθνική Γλώσσα»
1910	1912-1913: Βαλκανικοί πόλεμοι 1914: Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, εθνικός διχασμός	1910: Εκπαιδευτικός Όμιλος 1911: <i>Άρθρο 107: καθαρεύουσα επίσημη γλώσσα</i> 1917: Εισαγωγή δημοτικής στο Δημοτικό
1920	1920: Ήττα Βενιζέλου στις εκλογές 1922: Μικρασιατική καταστροφή 1925: Δικτατορία Πάγκαλου 1928: Κυβέρνηση Βενιζέλου	1920: Αλλαγή κυβερνητικής πολιτικής 1923: Επαναφορά δημοτικής 1927: Το ΚΚΕ εγκαταλείπει την καθαρεύουσα
1930	1936: Δικτατορία Μεταξά	1933: Πρώτος τόμος <i>Ιστορικού Λεξικού</i> , Λεξικά Δημητράκου, Πρωίας
1940	1940: Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος 1944-1949: Εμφύλιος	1941: <i>Γραμματική</i> Τριανταφυλλίδη, «Δίκη των τόνων» 1946: <i>Νεοελληνική Σύνταξις</i> Τζάρτζανου
1950	Μεταπολεμική ανασυγκρότηση: δεξιές κυβερνήσεις	1955: Μετάφραση <i>Ιλιάδας</i> Καζαντζάκη-Κακριδή
1960	1964: Κυβέρνηση Παπανδρέου 1967: Δικτατορία	1964: Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση
1970	1974: Αποκατάσταση δημοκρατίας	1976: <i>Δημοτική επίσημη γλώσσα του κράτους</i>
1980	1981: Είσοδος στην ΕΟΚ	1982: <i>Εισαγωγή μονοτονικού</i> 1986: Σύνταγμα στη δημοτική